

Separatizam u Italiji

Rak, Mihovil

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:217:859065>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-15**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Mihovil Rak

Separatizam u Italiji

Prvostupnički rad

Mentor: prof. dr. sc. Borna Fuerst-Bjeliš

Ocjena: _____

Potpis: _____

Zagreb, 2019. godina.

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Prvostupnički rad

Separatizam u Italiji

Mihovil Rak

Izvadak: U ovom radu prikazat će se koji su separatistički pokreti prisutni u Italiji, kad i kako su nastali, koji su društveno-geografski razlozi njihova nastanka te koliku podršku uživaju među stanovništvom svojih regija. Konkretno talijanske regije čiji će se separatistički pokreti analizirati u ovom radu su Padanija, Veneto, Južni Tirol i Sardinija.

27 stranica, 6 grafičkih priloga, 2 tablice, 51 bibliografska referenca; izvornik na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: separatizam, Italija, regionalna geografija, historijska geografija

Voditelj: prof. dr. sc. Borna Fuerst-Bjeliš

Tema prihvaćena: 7. 2. 2019.

Datum obrane: 20. 9. 2019.

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska.

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb
Faculty of Science
Department of Geography

Undergraduate Thesis

Separatism in Italy

Mihovil Rak

Abstract: In this paper it will be outlined what separatist movements are present in Italy, when and how they were created, what are the socio-geographical reasons for their emergence and how much support they enjoy among the population of their region. The specific Italian regions whose separatist movements will be analysed in this paper are Padania, Veneto, South Tyrol and Sardinia.

27 pages, 6 figures, 2 tables, 51 references; original in Croatian

Keywords: separatism, Italy, regional geography, historical geography

Supervisor: Borna Fuerst-Bjeliš, PhD, Full Professor

Undergraduate Thesis title accepted: 07/02/2019

Undergraduate Thesis defence: 20/09/2019

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb, Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. PADANIJA	3
3. VENETO	9
4. JUŽNI TIROL	15
5. SARDINIJA	18
6. ZAKLJUČAK	22
7. LITERATURA I IZVORI	24

1. UVOD

Separatizam predstavlja pokret prisutan među određenom, obično zasebnom etničkom, vjerskom, društvenoekonomskom, ili bilo kakvom drugom zasebnom skupinom ljudi, čiji je krajnji cilj odcjepljenje od matične države. Odcjepljenje kao krajnji cilj predstavlja, dakle, odvajanje određenog teritorija i njegovog stanovništva s područja već postojeće te stvaranje nove države na istom tom teritoriju (Pavković, 2013). U slučaju Italije teritorije koji teže odcjepljenju predstavljaju regije. Iako su one osnovne jedinice, tu nije u pitanju regionalizam, jer separatistima krajnji ciljevi nisu ograničeni kao kod regionalista, koji teže isključivo većem stupnju autonomije, ali unutar matične države (Meadwell, 1991). Kako je u cijeloj Europi došlo do rasta separatizma od početka 1990-ih godina i kraja Hladnog rata, tako je do toga došlo i u Italiji. Kada se talijanski separatistički pokreti uspoređuju s drugim europskim, tada se ipak uviđaju određene razlike. Dok su brojni separatistički pokreti, pogotovo oni u državama bivšeg Istočnog bloka, nasilni i militantni, oni talijanski su kao i drugi zapadnoeuropski ipak mirniji, iako je i u Italiji bilo separatističkih skupina koje su bile militantne. Ono što je karakteristično za većinu talijanskih separatističkih pokreta (osim sardinijskog) je što im je glavni pokretač ekonomsko iskorištavanje regija od središnjih vlasti. To vidimo i kod brojnih drugih europskih separatističkih pokreta, ali kod drugih imamo i različiti identitet (Anderson, 2018), koji je kod talijanskih također prisutan, ali manje bitan od ekonomskih čimbenika.

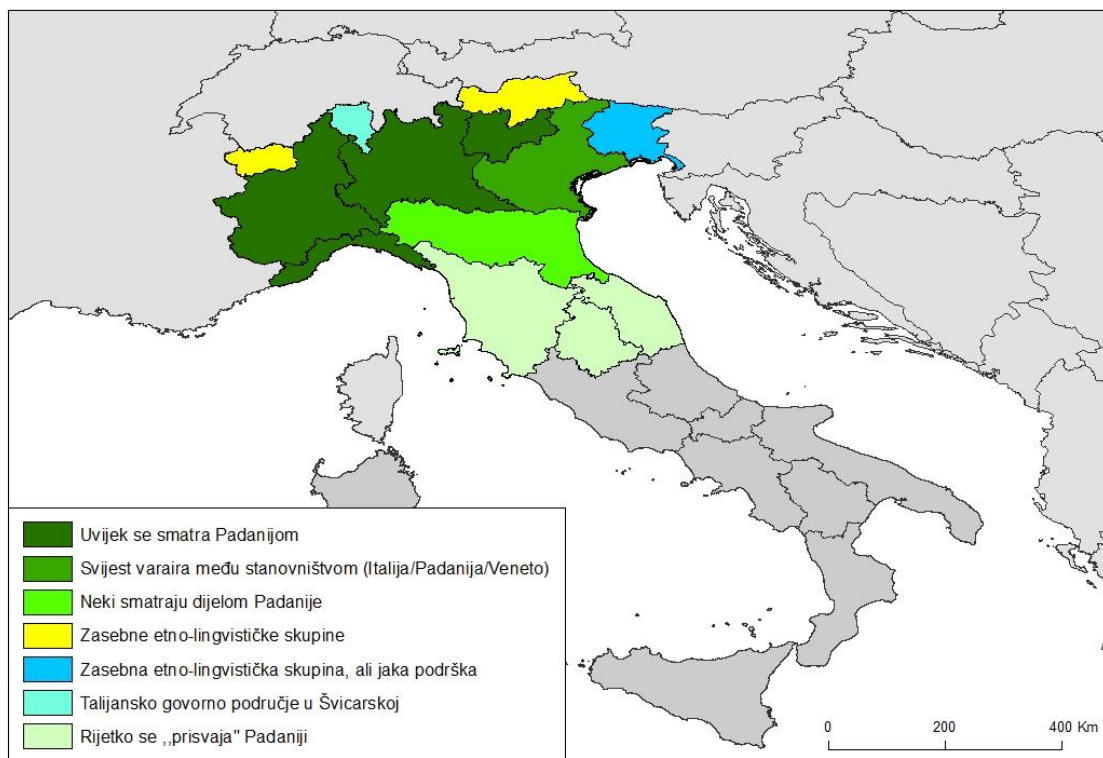
Cilj ovog rada je istražiti separatističke pokrete u odabranim talijanskim regijama, napraviti historijskogeografsku analizu njihova razvoja, ali prije svega društvenogeografskih razloga koji stoje iza njihovog nastanka te kolika je podrška tih pokreta među stanovništvom istih regija. Odabrane su one regije u kojima su trenutno najsnažniji separatistički pokreti. Kroz rad će se koristiti sinteza drugih znanstvenih radova i dostupne stručne literature, kao i kartografski i statistički prikazi, za bolje predočenje priloženog teksta. Ovo poglavlje služi kao kratki uvod u rad, odnosno u slijed rada. U drugom poglavlju se govori o Padaniji, odnosno o nastanku koncepta te regije, o razvoju pokreta kroz noviju povijest te o Legi Nord, najvažnijoj pandanskoj stranci. Na kraju poglavlja će se napraviti pregled izbornih rezultata u Padaniji od 1992. do 2018. godine te kroz te rezultate vidjeti gdje je i kolika najveća podrška separaciji od Italije. Treće poglavlje se fokusira na Veneto, jednu od najbogatijih talijanskih regija sa zasebnim dijalektom, kulturom i poviješću državnosti, zbog kojih i ne čude separatističke težnje te regije. Jedan od glavnih konkretnih fokusa ovog poglavlja će biti referendum za nezavisnost i sukladni regionalni zakoni, koje središnja vlada smatra nelegalnim. U četvrtom poglavlju će

se analizirati Južni Tirool, također jedno od najbogatijih talijanskih područja, sa zasebnom etnolingvističkom zajednicom koja tek od nedavno ima aktivan separatistički pokret. Peto poglavlje se bavi Sardinijom i njenim razdijeljenim te ne toliko uspješnim pokretom, iako najstarijim u Italiji.

2. PADANIJA

Od svih trenutno aktivnih pokreta za nezavisnost u Italiji, vjerojatno je onaj padanski najpoznatiji. Padanija (naziv dolazi od latinskog naziva za rijeku Po) kao geografska regija nije jasno definirana, ali se kao najčešće uzimaju prirodne granice, odnosno Alpe kao sjeverna i zapadna granica, Ligursko more kao zapadni dio južne granice. Neki u Padaniju uključuju i kanton Ticino iz Švicarske, jer je on naseljen stanovništvom koje primarno govori talijanskim jezikom. Po istom tom etno-lingvističkom kriteriju se Južni Tirol, naseljen stanovništvom koje govori njemačkim jezikom, većinom ne ubraja u Padaniju. Iz istog se razloga i Valle d'Aosta ne ubraja u Padaniju, jer je naseljena govornicima francuskog jezika. Na istoku se Veneto i Furlanija-Julijska krajina isto tako znaju isključivati iz Padanije, jer Veneto, iako ima podupiratelja padanske ideje, ima i brojnih podupiratelja zasebne ideje o venecijanskoj samobitnosti, dok Furlanija predstavlja zasebnu etno-lingvističku skupinu. Na jugu se Emilia-Romagna često uzima kao dio Padanije, iako ne uvijek, dok se ponekad Padaniji pridružuje čak i Toskana, Umbrija i Marke (Eva, 1997).

Sl. 1. Talijanske regije koje se smatraju dijelom Padanije

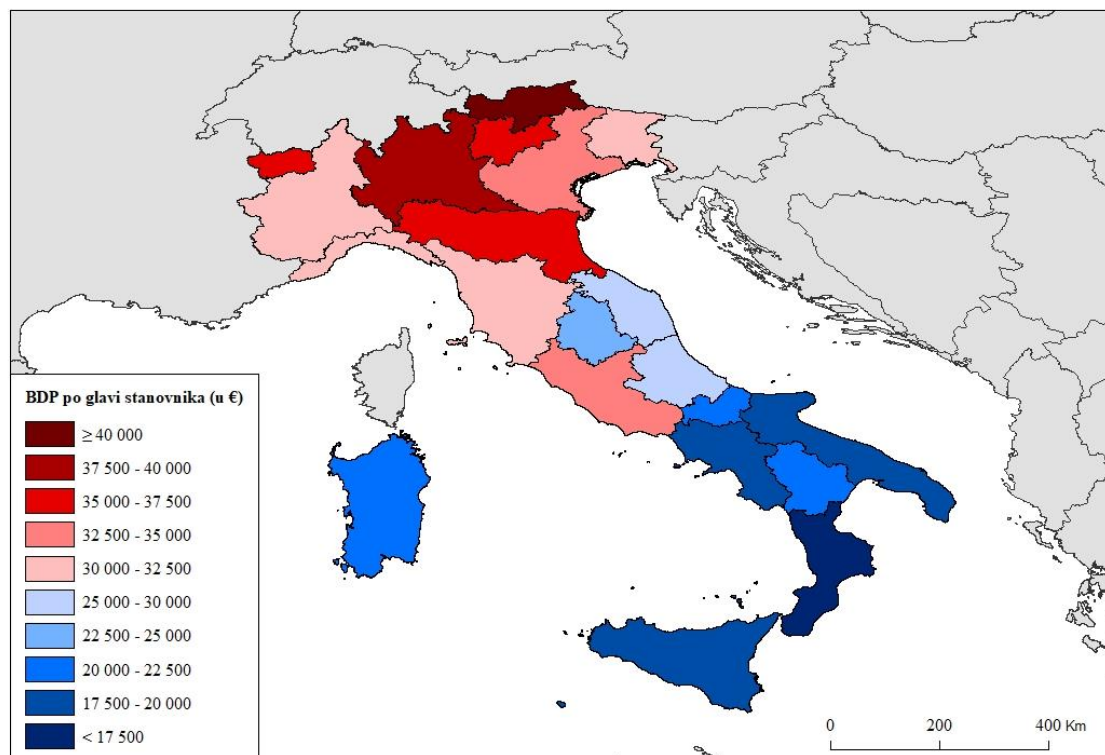
Izvor: Eva, 1997

Glavni predstavnik padanskog pokreta za nezavisnost je Lega Nord (puni naziv Lega Nord per l'Indipendenza della Padania), desničarska stranka nastala 1991. godine. Glavni razlog nastanka tog pokreta je odupiranje korupciji, centralizaciji države i prekomjernom oporezivanju tog ekonomski najrazvijenijeg dijela Italije. Radi toga Lega Nord nameće različitosti sjevera Italije naspram ostatka države. Primjeri toga su teorije o različitom etničkom porijeklu stanovništva sjevera (keltsko porijeklo) te teorija o zasebnom padanskom jeziku. Te tvrdnje se suprotstavljaju kulturnoj i povijesnoj slici talijanske nacije, koja je i sama po sebi mlada (nastala 1861. godine) i koja se ugledala na francuski primjer centralizirane države (Pace, 1999).

Za bolji uvid u nastanak trenutnog stanja na sjeveru Italije, treba se vratiti u prošlost. Većina područja koje se danas naziva Padanijom, počeo se naglo industrijalizirati poslije Drugog svjetskog rata. Tada su milijuni radnika sa siromašnog Juga počeli masovno seliti u dolinu rijeke Po, ali dio i u sjevernije europske države. Taj fenomen je doveo do ozbiljnih razlika u distribuciji proizvodnje i dohotka među stanovništvom, ali i do društvenih tenzija između domicilnog stanovništva i novopridošlih radnika. Razlog je bio prije svega što ljudi iz različitih dijelova Italije nisu dijelili ista kulturna obilježja i vrijednosti. Tako je Padanija postala mjesto miješanja kultura, koje je oduzelo lokalne karakteristike mnogih dijelova, prije svega gradova. Promjene su prije svega bile u jeziku i društvenim navikama. To nije utjecalo samo na domicilno stanovništvo, nego već i na imigrante s Juga. Tenzije i nepovjerenje su bili na vrhuncu za vrijeme 1960-ih, tako su čak, primjerice, domicilni stanovnici Padanije odbijali iznajmljivati stanove Južnjacima, a i brakovi između Sjevernjaka i Južnjaka su doživljavali velike osude od strane obitelji (Eva, 1997). Zatim dolazi do pada tenzija. Razlozi za to su širenje televizije u svako talijansko kućanstvo, širenje globalnih trendova po pitanju potrošnje, robe i mode, integriranje sinova imigranata u društvo te rast obrazovanja među stanovništvom. Sve to je dovelo do homogenizacije talijanskog društva. Ipak, to nije do kraja utihnulo tenzije. Brza promjena društvenog ponašanja je među određenim skupinama stanovništva, prije svega onih koje nisu navikle na razlike i koje ne putuju mnogo, dovela do želje za čuvanjem lokalnih običaja (Gardani, 1997; Eva, 1997).

Iako u prvih 40 godina Republike (1947. godine je ukinuta Kraljevina) nije na području Padanije postojalo organiziranih separatističkih pokreta, za vrijeme 1980-ih se stvara plodno tlo za njihov nastanak. Tada dolazi do promjena distribucije ekonomskih resursa u državi. Ekonomske razlike između Sjevera i Juga su postojale još od nastanka nacije u 19-om stoljeću, ali zbog manjka većih kulturnoetničkih razlika i zbog općenite slabe mobilnosti tog razdoblja,

nije postojalo većih prepreka za stvaranje zajedničkih političkih ciljeva (Trigilia, 1984; Biorcio & Vitale, 2011). Iako su se kasnije smanjile te razlike, Jug i dalje nije, niti na početku 1980-ih, imao razvijenu samostalnu proizvodnju (Mingione, 1991; Biorcio & Vitale, 2011). Kod većine uglednijih talijanskih političara takozvano „Južno pitanje“ tada postaje glavna tema koju oni proglašavaju pitanjem od nacionalne važnosti. U drugoj polovici 1980-ih tako dolazi do prvih bitnijih ekonomskih promjena. Dizanje poreznog pritiska i visoki troškovi financiranja javnog duga su počeli stvarati probleme ekonomiji sjeverne Italije, kao i dobrobiti njenog stanovništva. Sve to je dovelo do visoke inflacije i do prepolovljavanja stope rasta BDP-a (u usporedbi s protekla dva desetljeća) i do gubitka legitimnosti tradicionalnog financiranja Juga (Biorcio & Vitale, 2011). Stoga je Južno pitanje tako izgubilo svoj kredibilitet (Cantaro, 1990; Biorcio & Vitale, 2011). Ipak, nije samo gubitak legitimnosti Južnog pitanja stvorio uvjete za „Sjeverno pitanje“, već je u tom razdoblju (kraj Hladnog rata) došlo do trenda rasta moći velikih stranaka, kao i općenito dviju političkih supkultura koje su obilježile cijeli Hladni rat. Tako je na prijelazu iz 1980-ih u 1990-te došlo do drastičnih promjena u odnosima između talijanskih regija i nacionalnih institucija te tako, može se reći tada neočekivano, dolazi do nastajanja Lege Nord (Biorcio & Vitale, 2011).

Sl. 2. Talijanske regije prema BDP-u po glavi stanovnika 2017. godine u eurima

Izvor: *GDP by NUTS 2 regions, 2019*

Lega Nord je nastala ujedinjenjem većeg broja regionalnih sjevernotalijanskih stranaka (Lombardijska liga, Savojska liga itd.). Većina tih stranaka je nastala kao odraz masovnih društvenih pokreta, koji su zahtijevali veći stupanj kulturne i ekonomske autonomije za svoje regije (De Winter, 1998; Vladimirovich Baranov et al., 2016). Te stranke su nastojale instalirati u um svojih birača ideju o povijesnom kontinuitetu državnosti, a time i nacionalne svijesti svojih teritorija (Vladimirovich Baranov et al., 2016). To nije nešto specifično samo za Italiju, jer takve prakse imamo i kod desničarskih stranaka drugih država. Ono što je specifično kod Padanije naspram drugih separatističkih pokreta u Italiji je to što za razliku od drugih regija, kod Padanije nema tog povijesnog kontinuiteta. Iako su mnoge manje regije u Padaniji kroz povijest imale svoje države te zasebna kulturna i jezična obilježja, Padanija sama po sebi, kao koncept, je društveni konstrukt koji je nastao tek u novije doba.

Prema Biorciju i Vitaleu (2011), Sjeverno pitanje je „izmišljeno“ od strane Lega Nord. Od nje je nametnuta teza da su stanovnici sjevera Italije radišni, za razliku od neefikasnog političkog centra. Odbijanje priznanja centralizirane države se može povijesno pratiti po tome što je sjeverni dio Italije prije ujedinjenja 1861. godine bio podijeljen na manje, politički slobodne i ekonomski jake državice, često na razini gradova-država, za razliku od Juga, koji je bio u sastavu jedne države (Kraljevina dviju Sicilija) i središnjeg dijela, koji je bio dio Papinske države. Još jedan od načina na koji Lega Nord želi Padaniju udaljiti od ostatka Italije po pitanju povijesti, je da oni, za razliku od Talijana, koji vuku korijene od Rimljana, potječu od Kelta te da njihova kultura počiva na srednjem vijeku, za razliku od talijanske, koja počiva na renesansi. Lega Nord na taj način pokušava dokazati kako Italija nije niti država, niti nacija te tako nema razloga za njeno postojanje i da bi separacija Sjever i Juga samo popravila „greške povijesti“ (Avanza, 2003; Di Bonaventura, 2016). Još jedan razlog za nastanak Lega Nord i padanskog pokreta za nezavisnost je bio i politička marginaliziranost tog dijela Italije. Jedna od parola Lega Nord na početku 1990-ih je bila da je Sjever „ekonomski div, ali politički patuljak“ (Biorcio & Vitale, 2011). Tako se može zaključiti kako je periferni položaj na političkoj sceni tog ekonomski najbitnijeg dijela Italije imao jednu od važnijih uloga u nastajanju koncepta Padanije i pokreta za njenu nezavisnost. Što se tiče same politike Lega Nord, treba napomenuti da je ona većinom bila separatistička, uz iznimku razdoblja od 1998. do 2007. godine (Vladimirovich Baranov et al., 2016). Tada je bila u koaliciji s Berlusconiem (Biorcio & Vitale, 2011) pa je imala više autonomističku, odnosno federalističku politiku, to jest, zalagala se za podjelu Italije na tri federalne jedinice: Padaniju, Etruriju i Južnu Republiku. U tom razdoblju

je izgubila dio birača, a došlo je i do odvajanja dijela njihove političke strukture koja je bila više radikalna (Vladimirovich Baranov et al., 2016).

Tab. 1. Udio glasova za Legu Nord među regijama koje ona smatra Padanijom te u Italiji

	1992.	1994.	1996.	2001.	2006.	2008.	2013.	2018.
Emilia-Romagna	9,6	16,9	7,2	3,3	3,9	7,8	2,6	19,2
Furlanija-Julijanska krajina	15,3	21,6	23,2	8,2	7,2	13,0	6,7	25,8
Ligurija	14,3	6,4	10,2	5,9	3,7	6,8	2,3	19,9
Lombardija	23,0	15,7	25,5	12,1	11,7	21,6	12,9	28,0
Marke	1,3	-	1,5	0,3	1,0	2,2	0,7	17,3
Pijemont	16,3	11,4	18,2	3,9	6,3	12,6	4,8	22,6
Toskana	3,1	2,2	1,8	0,6	1,1	2,0	0,7	17,4
Trentino-Južni Tirol	8,9	7,6	13,2	3,7	4,5	9,4	4,2	19,2
Umbrija	1,1	-	1,1	-	0,8	1,7	0,6	20,2
Valle d'Aosta	-	-	8,1	-	2,0	3,1	3,3	17,5
Veneto	17,8	22,0	29,3	10,2	11,1	27,1	10,5	32,2
Italija	8,6	8,4	10,1	3,9	4,1	8,3	4,1	17,4

Izvor: *Archivio storico delle elezioni*, n. d.

Prema podacima Ministarstva unutarnjih poslova (n. d.) je vidljivo da je Lega Norde od svog nastanka do danas imala svojih uspona i padova. Također je vidljivo da ti trendovi nisu bili identični u svim regijama. Općenito se može vidjeti (pomalo očekivano) da je pokret znatno jači u sjevernijim regijama, odnosno da je potpora u regijama Marke, Toskani i Umbriji bila minimalna do posljednjih izbora 2018. godine, kao i u Valli d'Aosti. Izbori 1992. godine su bili prekretni za Italiju, jer tada završava razdoblje koje je počelo 1948., kada su jedini izbori za birače bili demokršćanstvo i komunizam (Romano & Scabello, 1975; Diamanti, 1997; Eva, 1997). Tada, nakon završetka Hladnog rata, na talijansku scenu nastupaju brojne manje stranke, od kojih su brojne bile regionalističke i separatističke.

Prema Evi (1997) Lega Nord je po pitanju društvenoekonomske strukture stanovništva bila najuspješnija u područjima gdje su cvjetala mala i srednja poduzeća, na područjima gdje se još uvijek njegovao dijalekt naspram standardnog talijanskog jezika te u industrijskim gradovima. Također su obrazovaniji i financijski bolje stojeći ljudi dali svoj glas Legi Nord. Sredinom

1990-ih, kada politika Lege Nord postaje radikalnija po pitanju separatizma, dolazi do njenog prvog vrhunca (1996. godina) i to više u istočnim regijama Padanije (Veneto i Furlanija-Julijanska krajina), nego u onim zapadnim i južnim. To ide do te mjere da vođa Lege Nord, Umberto Bossi, 15. rujna 1996. godine u Veneciji proglašava nezavisnost Padanije. On Padaniju tad navodi kao federalnu državu sastavljenu od 14 federalnih jedinica: Emilije, Furlanije, Ligurnije, Lombardije, Marke, Pijemonta, Romagne, Južnog Tirola, Toskane, Trentina, Umbrije, Valle d'Aoste, Veneta i Julijanske krajine (Lega Nord, 1996). Ubrzo je talijansko tužiteljstvo pokrenulo postupak zbog kršenja državnog jedinstva. Uz to na scenu tada dolaze i druge stranke koje žele decentralizaciju i federalizaciju te tako prijete opstanku Lege, koja iako je imala značajan utjecaj na političkoj sceni sjevera Italije, nije sama po sebi bila dovoljno jaka. Ti su čimbenici natjerali Bossija na drastičnu promjenu politike Lege Nord poslije 1996. godine. On mijenja politiku Lege iz separatističke u federalističku te ulazi u koaliciju s Berlusconijem 2001. godine pa tako ulazi u talijanski parlament u vladajuću većinu. To pak utječe negativno na njihove političke rezultate pa njihovi glasovi prelaze u ruke novih manjih regionalističkih i separatističkih stranaka, pogotovo u Venetu i Furlaniji-Julijanskoj krajini. Izlazak iz vladajuće koalicije te globalna ekonomska kriza donose Legi Nord nove političke uspjehe na izborima 2008. godine (Vladimirovich Baranov et al., 2016). Iz toga se može zaključiti da je separatizam u Padaniji bio najviše zastupljen u kriznim vremenima.

Godina 2012. je bila prekretna za Legu Nord, jer tada, poslije korupcijske afere, s vlasti stranke odlazi dugogodišnji vođa Umberto Bossi (La Republica, 2012, 2017; Albertazzi et al., 2018). Sljedeće godine na vlast dolazi Matteo Salvini s 80% glasova na stranačkim izborima. On, iako u početku govori o separaciji Padanije, kasnije mijenja politiku stranke sa separatizma na regionalizam te počinje zastupati stavove usmjerene protiv EU, eurozone i imigracija u Italiju. Iako su izbori 2013. godine bili najlošiji u povijesti Lege Nord, oni idući, 2018. godine su bili najuspješniji te oni tada postaju najjača desna stranka u cijeloj Italiji. Salvini tada širi djelovanje stranke na područje cijele Italije te i mijenja sam naziv iz Lege Nord u Legu pa se tako može zaključiti kako mijenja politiku ne samo prema regionalizmu, nego već i prema talijanskom nacionalizmu (Albertazzi et al., 2018). Općenito iz rezultata izbora možemo vidjeti da je separatizam najjači u Lombardiji, Venetu i Furlaniji-Julijanskoj krajini te da „slabi“ prema jugu. U tim regijama je Lega Nord u razdobljima kada je vodila separatističku retoriku imala podršku od 15 – 25 %. Prema tome možemo zaključiti da je separatizam u tim regijama prisutan i relativno jak, ali ne dovoljno za postizanje krajnjeg cilja tog pokreta, a to je odcjepljenje Padanije od Italije.

3. VENETO

Veneto je regija na sjeveroistoku Italije. Budući da je jedna od bogatijih talijanskih regija i kako ima svoj zasebni dijalekt, kulturu i povijest državnosti (Mletačka Republika koja je postojala od sedmog do kraja osamnaestog stoljeća), tako i ne čudi što je to talijanska regija s najvećom težnjom za nezavisnošću. Već je, naime, 1921. godine nastao prvi regionalistički pokret – Lav svetog Marka (Hepburn, 2015). Nakon završetka Drugog svjetskog rata i pisanja prvog post-fašističkog ustava 1948. godine, Veneto nije dobio status autonomne regije, usprkos svojoj posebnosti, što je dovelo do prvog tamošnjeg separatističkog pokreta 1979. godine – Liga Veneta. (Hepburn, 2014a).

Kao glavne dvije skupine argumenata za nezavisnost Veneta se mogu navesti ekonomski i kulturno-povijesni argumenti. Ekonomski argumenti su ovdje primarni, kao što je to slučaj i s Padanijom. Nakon ekonomske krize 2008. – 2011. je došlo do rasta separatizma diljem svijeta pa tako i u Italiji i specifično Venetu. To je sasvim logično, jer mjere za suzbijanje krize obično uključuju veća izdvajanja iz proračuna bogatijih administrativnih jedinica države. Tako dolazi do optuživanja središnjih vlasti za poreznu diskriminaciju (Savanović, 2018). Tako primjerice Veneto u porezima godišnje „daje Rimu“ 70 milijardi eura, dok mu se „vraća“ niti 50 milijardi eura. Također je BDP po glavi stanovnika za 14 % veći od talijanskog prosjeka. U slučaju nezavisnosti Veneto bi bio najbogatija država u Europskoj uniji iza Luksemburga (Giannangeli, 2012; Savanović, 2018). Tako je „fiskalna i birokratska represija“ jedan od glavnih argumenata za nezavisnost Veneta. Separatisti također navode da bi Veneto, stjecanjem nezavisnosti, ekonomski rastao brže čak i od Kine. To znači da bi bili u mogućnosti svake godine imati proračunski suficit od 35,4 milijarde eura, umjesto 14 milijardi eura koliko imaju u sklopu Italije te kako bi se također mogli porezno rasteretiti tako da smanje poreznu stopu na manje od 15 % (za razliku od 22 %, koliko plaćaju u sklopu Italije). Tako je krajnji cilj od Veneta napraviti malu, ali ekonomski efikasnu državu, koja bi bila daleko racionalnija od Republike Italije. Nasuprot korumpiranog, klijentelističkog i centraliziranog „birokratskog čudovišta“, kako oni nazivaju Republiku Italiju, separatistima je cilj od Veneta napraviti neoliberalno kapitalističku državu u pravom smislu te riječi, odnosno ići doktrinom redukcije države kao institucije (Savanović, 2018). To je takozvani argument „osnaživanja efikasnosti“ odcjepljenjem: odcjepljenje se opravdava u situaciji kada je postojeća država iracionalna u ekonomskom smislu (Buchanan, 1991, 115; Savanović, 2018). Tu dakle nije riječ o klasičnom etničkom nacionalizmu (iako će ga neki tako osloviti, ako na danom teritoriju postoji zasebna

etnička skupina), već o „hladnokrvnom“ ekonomski orijentiranom separatizmu. Tako se ekonomski argument za odcjepljenje ukratko može sročiti: Italija je suviše centralizirana i korumpirana država s prevelikom birokracijom i sukladno tome bi nezavisni Veneto bio efikasnija i racionalnija politička organizacija (Savanović, 2018).

Što se tiče kulturnih argumenata to su, kao što je već ranije navedeno, zasebna kultura, jezik i povijest Veneta. S pozicije separatista u Venetu postoji jasna distinkcija između „nas“ (Venecijanci) i „njih“ (Južni Talijani, stranci i manjine). Jedan od glavnih kulturnih argumenata većine, ako ne i svih separatističkih skupina Veneta je reafirmacija tih zasebnosti kroz samoodređenje (Hepburn, 2015). Kako Veneto nema status posebne autonomne regije, tako venecijanski jezik nema nikakvog priznanja u ustavu kao zaseban jezik. U vezi s tim je Regionalna vlada Veneta više puta pokušala venecijanski jezik proglasiti barem službenim regionalnim jezikom (Perrino, 2013; Hepburn, 2015). Usprkos nedostatku službene zaštite jezika, venecijanski dijalekt se još uvijek koristi relativno često u svakodnevnom životu stanovnika Veneta pa tako nije smatran „ugroženim“ od strane Europske unije. Ipak, venecijanski jezik je itekako bitan u smislu stvaranja venecijanskog identiteta, jer jedino „pravi“ Venecijanci koriste taj jezik. Razlog tome je što „došljaci“ (kako stranci, tako i etnički Talijani iz južnijih regija) koriste standardni talijanski jezik, jer se on za razliku od venecijanskog uči u školama i na tečajima (Hepburn, 2015). Što se kulture tiče, Liga Veneta je, primjerice, narodu Veneta pripisivala kulturne vrijednosti takozvane „Treće Italije“, a to su marljivost, iskrenost i kooperativnost; koje pridonose jačanju društvene jedinstvenosti i gradnji društvenog povjerenja (Biorcio, 1991, 53; Hepburn, 2015). Liga je tu posebnu radnu etiku nazvala „neokalvinizmom“. Ono što brojni autori navode (Calavita, 2005; Andall, 2009; Campomori & Caponi, 2013; Hepburn, 2015) je to kako većina imigranata, iako se uistinu kulturološki slabo integriraju u venecijansko društvo (pogotovo po pitanju jezika), ekonomski se većinom integriraju, odnosno preuzmu od okoline radnu etiku, tako da argument o kulturnim vrijednostima Treće Italije nije nužno točan, barem što se tiče diskriminacije prema imigrantima po tom pitanju, odnosno distinkcije „njih“ i „nas“ unutar same regije. Povijest je naravno itekako bitna kao argument za separaciju. Mletačka Republika je vladala Jadranskim morem pola tisućljeća. Visok stupanj značaja venecijanske povijesti za zapadnjačku civilizaciju donose republikanska prošlost, ali i imena kao što su Marco Polo, Antonio Vivaldi, Giacomo Casanova, Titian itd. (Savanović, 2018). Kako je status republike dobila već 1297. godine (Rösch, 2000; Savanović, 2018), tako je Mletačka Republika bila u to vrijeme drugačija od većine svijeta, u kojem su tada prevladavale monarhije te je njihov ustav bio sličniji Anglo-saksonskoj pravnoj

tradiciji, nego rimskoj, koja je prevladavala kod drugih talijanskih država (Savanović, 2018). Općenito su za separatiste važni kulturni i povijesni argumenti jer se prema međunarodnom pravu „narodi“ koriste kao jedinica za separatizam, samoodređenje i nezavisnost. Tako se odcjepljenje definira kao „pravo naroda na samoodređenje“. To je klasični separatistički argument, poznat kao „normativni princip nacionalizma: Svakom *narodu* je dana njegova vlastita država ... političke i kulturne (ili etničke) granice se moraju poklapati“ (Buchanan, 1991, 48; Savanović, 2018).

Kao što je već bilo navedeno u prijašnjem poglavlju, nakon nastanka Lege Nord početkom 1990-ih, kojoj se priključuje i Liga Veneta (ali zadržava autonomiju). Ona je u Venetu (i u Lombardiji, gdje je i nastala) imala najveći uspjeh. Nakon toga su se manje regionalističke i separatističke stranke počele sjedinjavati, da bi se mogle suprotstaviti Legi Nord. U Venetu je tako došlo do toga da je dio stanovništva bio za padansku, a dio za venecijansku nezavisnost. To je bio slučaj i među samim članovima Lege Nord pa je tako dio članova, koji su bili za nezavisnost Veneta prije nego Padanije, bili isključeni iz stranke za vrijeme 1990-ih (Bull, 2014). U istom tom razdoblju se u području Veneta počinju stvarati brojne manje separatističke skupine, kao što su: Liga Veneta Repubblica, Venecijanska nezavisnost, Sjeveroistočni projekt, Venecijanski pokret, Veneto Serenissimo Governo te Fronte Marco Polo. Ove i brojne druge političke skupine, kao i osobe, pokrenule su brojne inicijative, većinom rezolucije, koje su težile k nezavisnosti Veneta. Godine 1998., Regionalno vijeće Veneta usvojilo je Rezoluciju 42/1998, prema kojoj je zahtijevalo priznanje prava na samoodređenje naroda Veneta. U 2006. godini je Regionalno vijeće Veneta predstavilo prijedlog promjene zakona Nacionalnom parlamentu Italije, prema kojem bi sebi dala za pravo povećanje stupnja autonomije, ali na to nije dobila odgovor. Zatim, 2012. godine, Regionalno vijeće Veneta izdaje Rezoluciju 44, kojom narod Veneta ima pravo završiti implementaciju samoodređenja. Prema toj rezoluciji su službenici Veneta imali legalno pravo na početak pregovora s Europskom unijom i Ujedinjenim narodima oko priznanja referenduma za nezavisnost Veneta. Indipendenza Veneta je tada usvojila Peticiju Europskom Parlamentu za potporu ustavnog referenduma oko nezavisnosti Veneta te garancije efektivnosti iskazane odluke. Tom peticijom je Rezolucija 44 usmjerena Europskom parlamentu (Savanović, 2018).

Za vrijeme 2010-ih je na području Veneta bilo više neslužbenih referenduma za nezavisnost. Ta, moglo bi se reći „era“ referenduma, započela je s online platformom www.plebiscito.eu, koja je nastala 2013. godine. Na toj se platformi u razdoblju od 16. do 21. ožujka održao prvi

neslužbeni referendum. Glavno pitanje je glasilo: „Želite li da Veneto postane nezavisna i suverena republika?“ Prema službenim rezultatima izlaznost je bila 63,2 %, a ukupno je 89,1 % birača glasalo s „Da“. Za nezavisnost je dakle bilo 2 102 969 birača, naspram samo 257 266 koji su bili protiv. Organizatori ovog referenduma su naglasili da to nije bila „samo anketa“ te da oni imaju na umu „ozbiljnije pothvate“ (Savanović, 2018). Predsjednik regije Veneto Luca Zaia je dao podršku organizatorima (Squires, 2014; Savanović, 2018). Organizatori su zatim predstavili komisiju za pregovore s Rimom te su najavili mjere koje bi trebale voditi prema nezavisnosti. „Deklaracija nezavisnosti Republike Veneto“ je objavljena 21. ožujka 2014. godine (Fasone, 2015; Savanović, 2018). Mjeseca dana kasnije, u travnju je došlo do uhićenja članova takozvanih „Serenissimija“, paravojne organizacije koja je nastojala nasiljem „osigurati“ nezavisnost Veneta od Republike Italije (Fasone, 2015). Kao svoje prvo institucionalno tijelo je 15. siječnja 2015. godine osnovana „Delegacija desetorice“, koja je odobrila osnivajuće principe „Republike“ pa je tako zatražila parlamentarne online izbore u razdoblju od 15. do 20. ožujka 2015. godine (Fasone, 2015; Savanović, 2018). Referendum je kao i općenito proglašenje nezavisnosti Veneta bilo proglašeno neustavnim od strane talijanske vlade te je ovaj pokušaj odcjepljenja uglavnom ignoriran od strane središnjih vlasti (Savanović, 2018).

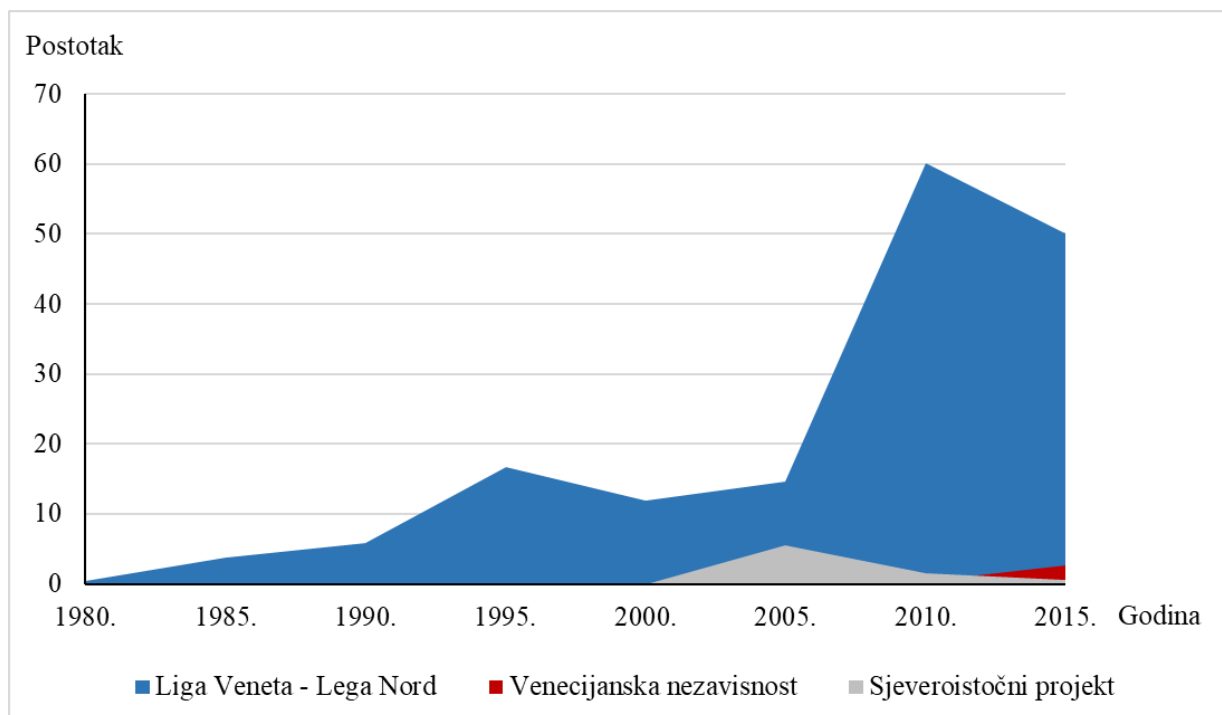
U isto to vrijeme, 2014. godine je regionalna vlada Veneta sa Zajjem na čelu izdala dva zakona – Zakon 15/2014 i Zakon 16/2014, koje je talijanski ustavni sud odmah proglasio neustavnima. Zakon 16/2014 je proglašen neustavnim jer je Venetu dao pravo na održavanje referenduma za nezavisnost, jer je Italija, iako regionalna i decentralizirana republika, unitarna država pa tako ustav ne nudi regijama pravo na samoopredjeljenje. Zakon 15/2014 je bio malo opširniji. Članak 1 je zahtijevao pregovore između predsjednika regije (Veneta) i nacionalne vlade (Italije) oko definiranja sadržaja referenduma o dodatnim oblicima i uvjetima autonomije Veneta. U slučaju neuspjelih pregovora je Članak 2 davao predsjedniku regije pravo na sazivanje referenduma s pet različitih, ali međusobno povezanih pitanja. Pitanje broj 1 je trebalo pitati građane Veneta jesu li za dodatne oblike i uvjete autonomije svoje regije. Budući da pitanje nije definiralo koji konkretno viši stupanj autonomije je u pitanju, Ustavni sud nije mogao osporiti to pitanje. Pitanja broj 2 i 3 su odmah proglašena neustavnima, jer su bila u svezi s fiskalnim pitanjima. Tu je bilo predloženo da regija Veneto dobije pravo korištenja barem 80 % poreza prikupljenog na teritoriju regije. Pitanje 4 je imalo veze s ukidanjem ograničenja namjene financijskih resursa koja su još uvijek postojala. I to pitanje je proglašeno neustavnim, zbog ustavnih ograničenja prema regijama oko korištenja financija i fiskalizacije.

Posljednje peto pitanje je bilo usmjereno na traženje posebnog statusa autonomije, odnosno na dodavanje Veneta na listu postojećih talijanskih regija s posebnim statusom autonomije. I to pitanje, kao i prethodna tri, je proglašeno neustavnim, jer prema talijanskom ustavu isključivo Vlada Republike Italije ima pravo davati i oduzimati poseban status autonomije regijama. Može se reći da je to minimum koji zahtijeva stanovništvo Veneta još od uspostave Republike (Italije) 1948. godine. Osim što Veneto ima zaseban dijalekt, kulturu i povijest državnosti, još jedan razlog je i taj što graniči s dvije regije koje imaju poseban status autonomije – Trentino-Južni Tirol i Furlanija-Julijanska krajina, s kojima neslužbeno čini „Triveneto“, to jest „Tri Venecije“ (Arban, 2018).

Budući da je prvo pitanje Članka 2 Regionalnog zakona 15/2014 prošlo ustavni sud, Regionalna vlada je sazvala referendum za veći stupanj autonomije 22. studenog 2017. godine (referendum je sazvan i u Lombardiji). Taj zakon je između ostalog zahtijevao postizanje kvoruma da bi referendum bio valjan. Pitanje na referendumu je glasilo: „Želite li da dodatni oblici i uvjeti autonomije budu dodijeljeni Venetu?“. Budući da je izlaznost bila 57,2 % birača, kvorum je postignut. Čak 98,1 % birača je glasalo za veći stupanj autonomije. Dan poslije je sazvan „Koncil za autonomiju Veneta“ (tal. Consulta del Veneto per l'Autonomia) kao privremeno tijelo za delegaciju regionalnih pregovora. Pregovori sa središnjim vlastima su započeli 1. prosinca iste godine u Rimu (Arban, 2018).

Prema podacima Ministarstva unutarnjih poslova (n. d.) je vidljivo da Liga Veneto do sredine 1990-ih nije imala neke značajnije uspjehe. Tada, nakon što ulaze u Legu Nord ostvaruju rezultat od 16,68 % glasova, koji pada na sljedećim izborima 2000. godine, kada su bili u koaliciji s Berlusconiem te su tada imali manje separatističke tenzije. Na vrhunac regionalne političke scene dolaze 2010. godine, kada su bili u koaliciji sa Zaijem, kojeg postavljaju za predsjednika Regionalne vlade Veneta te tada sami dobivaju 35 % glasova, a s koalicijskim partnerima čak 60,16 %. I 2015. godine sa Zaijem „drže“ vlast, iako su im rezultati nešto slabiji. Druge manje separatističke stranke su također bile prisutne na izborima, ali nikada nisu ostvarile neke veće uspjehe, barem za sada. Iz tih izbora te iz rezultata referenduma se može zaključiti da gotovo svi stanovnici Veneta žele veći stupanj autonomije, dok većina podržava čak i odcjepljenje. To potvrđuju i brojne ankete. Na jednoj takovoj je 2012. godine 56,7 % ispitanika reklo da podržava nezavisnost (Il mattino, 2013). Prema anketi iz 2014. godine je 53 % ispitanika bilo za nezavisnost, ali ono što je zanimljivo u toj anketi je to što je veći udio ispitanika koji su rođeni izvan Veneta bili za nezavisnost od onih koji su tamo i rođeni, odnosno

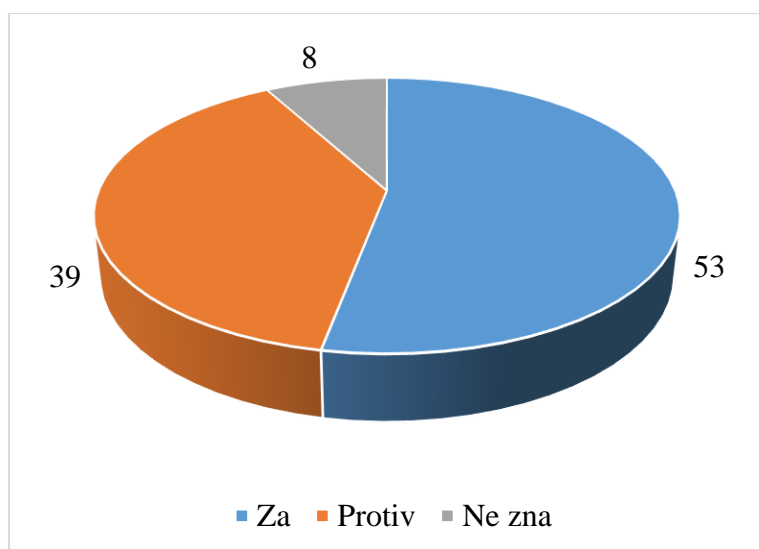
njih 55 % (Diamanti, 2014a; 2014b). Prema tim anketama i rezultatima izbora se može zaključiti da je udio od 50 do 60 % stanovništva koji podržava separaciju realniji od 89 % s kontroverznog referenduma iz 2013. godine.

Sl. 3. Udio glasova separatističkih stranaka na regionalnim izborima od 1980. do 2015. godine

Izvor: *Archivio storio delle elezioni*, n. d.

Napomene: Godine 2010. Liga Veneta s koalicijskim partnerima, sama Liga 35,16 %; godine 2015. Liga Veneta s koalicijskim partnerima, sama Liga 17,83 %

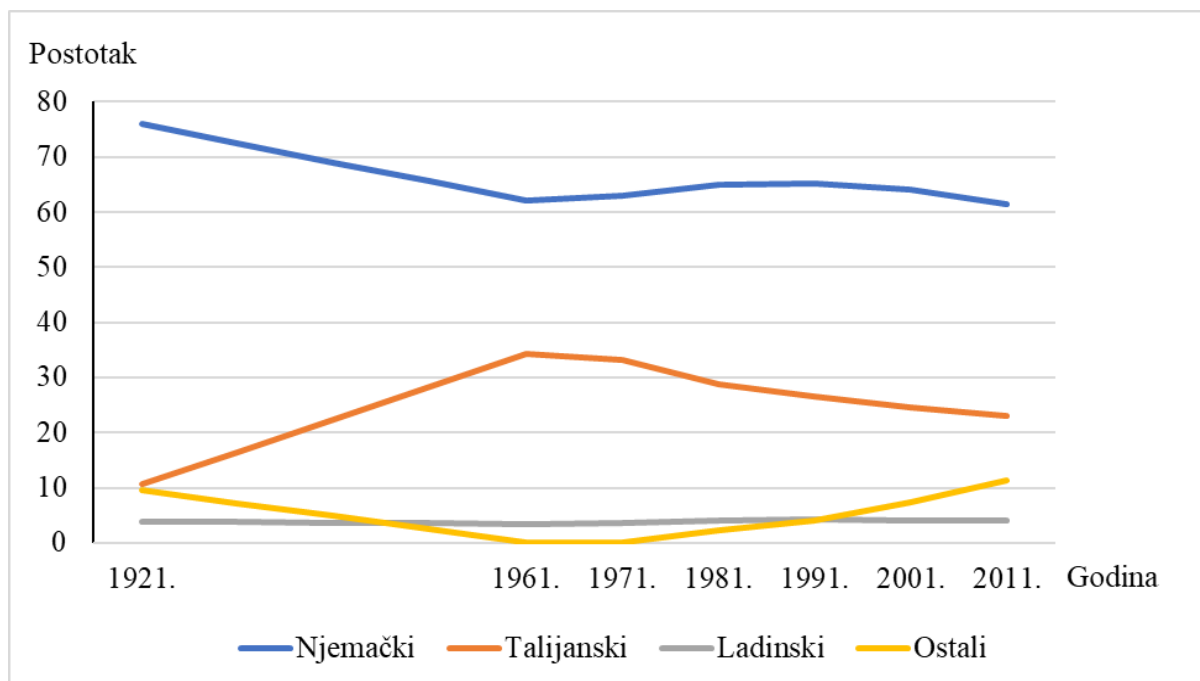
Sl. 4. Udio odgovora ankete na pitanje „Smatrate li da bi Veneto trebao dobiti nezavisnost?“

Izvor: Diamanti, 2014a; 2014b

4. JUŽNI TIROL

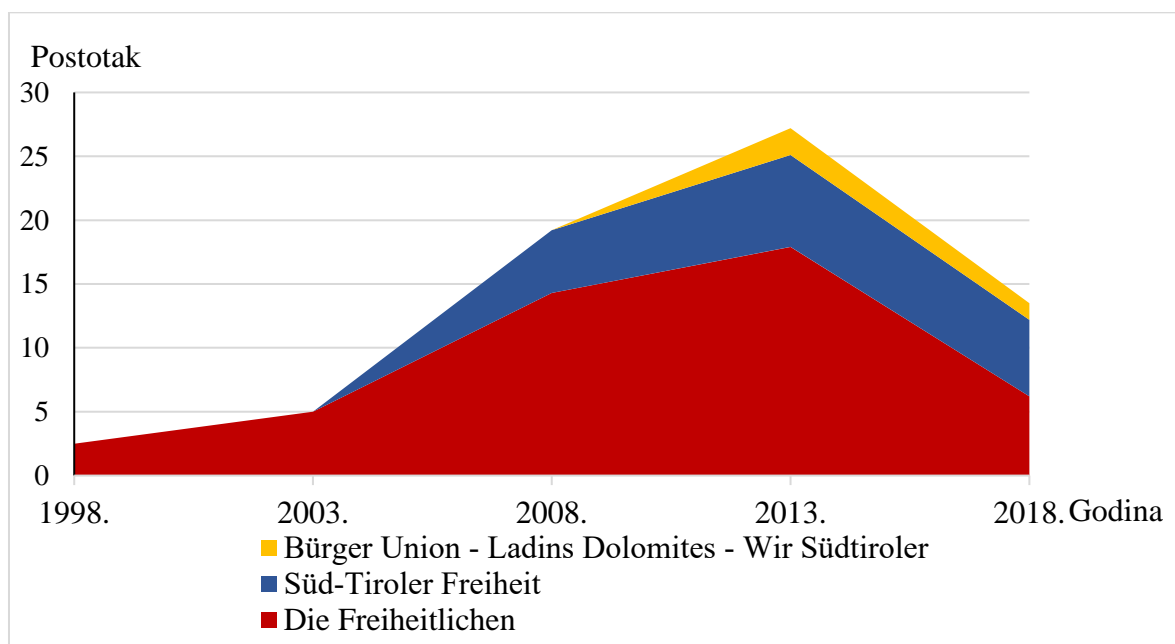
Južni Tirol je sjeverni dio talijanske autonomne regije Trentino-Južni Tirol. Naseljen je stanovništvom koje govori njemačkim jezikom i koje sebe smatra porijeklom Austrijancima. Južni Tirol je do kraja Prvog svjetskog rata, odnosno do 1919. godine, bio dio austrijskog dijela Austro-Ugarske Monarhije, nakon čega je pripojen Italiji, kojoj je bio ranije obećan prema Londonskim ugovorima iz 1915. godine. Za vrijeme vladavine Benita Mussolinija se ovo područje pokušalo talijanizirati, ali bezuspješno. Sve do 1972. godine je pitanje Južnog Tirola bilo izvor netrpeljivosti između Italije i Austrije, kada je području dodijeljena samouprava te je od tada na vlasti bila hegemonijska stranka Südtiroler Volkspartei (SVP). U novije vrijeme je došlo do rasta separatizma (Hepburn, 2014a) o čijim razlozima će biti riječi dalje u tekstu.

Osim što njemački govornici čine oko 60 % stanovništva, kao i kod drugih sjevernotalijanskih regija jedan od glavnih razloga za rast separatizma predstavlja ekonomska eksploatacija ove najbogatije talijanske regije od strane središnjih vlasti. Godišnje na plaćanje talijanskog duga Južni Tirol daje 120 milijuna eura. To je navelo regionalnog ministra ekonomije Widmana da zatraži 2012. godine „kupnju“ nezavisnosti Južnog Tirola za 15 milijardi eura ili u suprotnome da Italija porezno rastereti Južni Tirol, to jest da iz regionalnog proračuna uzima godišnje 3 %, umjesto 10. Kao glavna separatistička stranka nastaje Die Freiheitlichen čija podrška je porasla s 5 na 14,3 % od 2003. do 2008. godine te nastavlja rasti i za vrijeme svjetske ekonomske krize pa tako na regionalnim izborima 2013. godine dobivaju podršku od 17,9 % birača. Krajnji cilj stranke je odcjepljenje Južnog Tirola od Italije te zatim priključenje Austriji. Iako je to krajnji cilj većine južnotirolskih separatističkih stranaka, postoji i manjina koja želi da Južni Tirol postane samostalna država (Vladimirovich Baranov, 2016). Stranka Süd-Tiroler Freiheit je u listopadu 2013. godine organizirala referendum o ponovnom sjedinjenju Južnog Tirola s Austrijom. Izlaznost je iznosila samo 15 % (61 000 od 400 000) pa i ne čudi što je čak 92 % birača glasalo za ponovno sjedinjenje. Austrijski premijer je odbio zahtjev za aneksijom teritorija, a iz SVP-a su također naveli da im je primarni cilj održati dobre odnose sa središnjim vlastima. Usprkos tome je Süd-Tiroler Freiheit uspjela održati prisutnost na regionalnoj izbornoj sceni Južnog Tirola, pogotovo među mladima (Hepburn, 2014a).

Sl. 5. Stanovništvo Južnog Tirola prema materinskom jeziku od 1921. do 2011. godine

Izvor: *South Tyrol in figures*, 2016

Sl. 6. Udio glasova separatističkih stranaka na provincijalnim izborima od 1998. do 2018.

Izvor: *Elezioni provinciali*, 1998; 2003; 2008; 2013; 2018

Analizom rezultata provincijalnih izbora (1998; 2003; 2008; 2013; 2018) se može vidjeti da su separatističke stranke u Južnom Tirolu imale rast podrške od 1998. do 2013. godine, kada su zajedno imale 27,3 % glasova. Na zadnjim izborima 2018. godine su sve one zabilježile pad te

su zajedno imale svega 13,4 % glasova. Ona je i dalje viša nego početne (1998.) promatrane godine pa se može zaključiti da je sveukupno danas separatizam u Južnom Tirolu snažniji nego što je bio prije 10 godina. Također je vidljivo da je separatizam kao i u drugim regijama bio najjači u vrijeme krize. Prema jednoj anketi Nacionalije (2013) podrška za, odnosno protiv nezavisnosti, odraz je etnolingvističke situacije u Južnom Tirolu. Južni Tirolci čiji je materinski jezik njemački ili ladinski uglavnom podržavaju nezavisnost i to njih 54 % je za, 26 % je protiv, dok njih 20 % nije iskazalo nikakvo mišljenje. S druge strane, ispitanici kojima je talijanski jezik materinski su uglavnom protiv nezavisnosti. Njih 78 % je reklo da je protiv, a 22 % da je za nezavisnost Južnog Tirola. Ipak, kada ih se pitalo bi li im se mišljenje promijenilo kada bi se društvenoekonomska i politička situacija u Italiji pogoršala, tada je udio onih koji su za nezavisnost porastao na 30 %. Kako njemačkih i ladinskih govornika ima tri puta više od talijanskih, tako je ukupno podrška za nezavisnošću veća od one za ostankom unutar Italije, to jest sveukupno je 46 % ispitanika bilo za nezavisnost, 39 % je bilo protiv, dok ih 15 % nije znalo. Kako je ta anketa rađena u vrijeme najveće podrške separatističkih stranaka, tako možemo zaključiti da su rezultati vjerodostojni, jer ne odstupaju previše od rezultata izbora. Iz ankete i rezultata izbora je vidljivo da je separatizam u Južnom Tirolu slabije izražen nego primjerice u Venetu, da ga podržavaju uglavnom govornici njemačkog i ladinskog jezika te da je završetkom ekonomske krize počeo slabiti.

5. SARDINIJA

Iako za razliku od Veneta Sardinija ima posebni status autonomije kao regija još od 1948. godine, to i dalje nije spriječilo stvaranje separatističkih pokreta. Ono što također čini sardinijski pokret za nezavisnošću drugačijim od onih na sjeveru Italije je i činjenica da ovdje nije riječ o ekonomskim težnjama, jer je Sardinija jedna od najsiromašnijih regija u cijeloj Europskoj uniji. Sardinija je kroz povijest bila polunezavisna za vrijeme Kraljevine Sardinije (kada je bila u uniji s današnjim Pijemontom) te ima zasebnu kulturu i jezik od ostatka Italije (Hepburn, 2014a).

Za razliku od Lege Nord, sardinijske separatističke stranke nisu uspjele učiniti neku veću prijetnju teritorijalnom integritetu Italije. Usprkos tome, u Sardiniji je separatizam stariji nego u drugim dijelovima Italije. Prva separatistička stranka, Partitio Sardo d'Azione (Psd'Az), nastala je kao regionalistička stranka poslije Prvog svjetskog rata, 1921. godine te je tada na regionalnim izborima iste godine dobila čak 36 % glasova. Tadašnji vođa stranke Emilio Lussu, smatrao je da Sardinci imaju pravo na samoodređenje, jer su sudjelovali u ratu od kog su fizički bili distancirani te radi čuvanja sardinskog identiteta, jezika i kulture. Kako tada na vlast dolaze fašisti s Mussolinijem na čelu, tako stranka uskoro biva zabranjenom. Poslije talijanske kapitulacije u Drugom svjetskom ratu 1943. godine, Lussu opet formira stranku, ali 1948. godine dolazi do raskola te tada osniva novu stranku – Partito Sardo d'Azione Socialista. Na regionalnim izborima iste godine Psd'Az dobiva 10,5 % glasova, a Lussujev Psdas 6,6 %. Sljedeće godine se Psd'As sjedinjuje s Partito Socialista Italiano. Kako je za vrijeme 1960-ih središnja vlast preko industrijalizacije pokušala provesti talijanizaciju Sardinije, tako u tom razdoblju dolazi do transformacije sardinijskih regionalističkih pokreta u separatističke. Tada nastaje takozvani „neo-sardinizam“, koji je zahtijevao korištenje sardinijskog jezika u školama i medijima te održavanje sardinijskih kulturnih tradicija. Uskoro, za vrijeme 1970-ih, nastaju i prve neo-sardinističke stranke, koje su zahtijevale nezavisnost Sardinije. One su bile: Il Fronte Indipendentista Sardo, Sardinnya e Libertat, Democrazia Proletaria Sarda te Su Populu Sardo. Su Populu Sardo je bila militaristička studentska grupa koja se 1981. godine sjedinila sa Psd'Az-om. Kao rezultat preuzimanja neo-sardinizma, Psd'Az doživljava ponovni procvat za vrijeme 1980-ih te na izborima 1985. dobivaju preko 15 % glasova (za usporedbu, tijekom 1970-ih nisu nikada imali preko 5 % glasova, jer su ih na otoku optuživali za suradnju sa središnjim vlastima). Općenito nakon uvođenja nezavisnosti kao konačnog cilja stranke 1979. godine se stranci priključuju brojni neo-sardinisti pa opet poslije tridesetak godina dolazi do političke

raznolikosti i pomaka prema političkoj ljevici. To je imalo i određenog negativnog utjecaja, tako primjerice brojni članovi, iako su podržavali nezavisnost Sardinije, nisu odbijali niti mogućnost reformacije talijanske države u federaciju, što je dovelo do negodovanja radikalnijeg dijela stranke. Tako već 1984. godine Psd'Az gubi svoj militaristički dio stranke te odlazi politički još više lijevo pa počinje surađivati s komunistima i socijalistima do kraja 1980-ih (Hepburn, 2009).

Početak 1990-ih i nastankom drastičnih promjena na talijanskoj političkoj sceni, o kojima je i ranije bilo riječi, većina sardinijskih regionalističkih i separatističkih stranaka se pridružuje Ljevici. Psd'Az 1996. godine ulazi u koaliciju s L'Ulivo, u nadi da će socijaliste i općenito lijevi centar okrenuti prema favoriziranju većeg stupnja autonomije regija. Iz te koalicije izlaze 2001. godine, jer dolaze do zaključka da je retorika o jačanju sardinijskog identiteta i autonomije samo prazna farsa s ciljem održavanja podrške od strane Psd'Az-a. Kako Psd'Az tada opet prelazi sa separatizma na regionalizam, tako druge manje stranke preuzimaju inicijativu po pitanju separatizma. Sardignia Nazione (SN) je nasljednica neo-sardinističke skupine Su Populu Sardo. Ona je u svojoj retorici navodila korištenje sardinijskog jezika i antikolonijalizam, u „borbi“ protiv talijanske države. U nastojanju distanciranja od Psd'Az-a je za sebe tvrdila da je iznad ideoloških podjela. Usprkos svom kritiziranju „mekog“ stajališta Psd'Az prema sardinijskom samoodređenju, SN je ušla u privremenu koaliciju s njima na regionalnim izborima 2001. godine. Koalicija se suprotstavila „lažnom federalizmu“ Lege Nord te je zahtijevala sardinijsku nezavisnost, uz mogućnost ulaska u nekakvu Europsku federaciju (Hepburn, 2009). Krajem 1990-ih i početkom 2000-tih se veći broj manjih nacionalističkih grupa odvojilo od SN-a i Psd'Az-a, politički kako s lijeve, tako i s desne strane. Stranka Sardistas je osnovana od strane bivšeg Psd'Az-inog kandidata za predsjednika Efrsija Serrentija, zbog nesporazuma koji su nastali slijedeći njegovu kandidaturu 1999. godine, koja je dobila podršku Forze Italije i Alleanze Nazionale, desničarskih stranaka čija politika se ne slaže s lijevom politikom Psd'Az-a. Ta se stranka poslije ujedinila s malim nacionalističkim strankama Fortza Paris i Unione dei Sardi. Na političkoj ljevici je nastala Indipendentzia Repubrica de Sardigna, koja se odvojila od SN-a 2001. godine (Hepburn, 2009; 2015). Kao što se da iščitati, jedan od glavnih problema sardinijskih separatističkih stranaka je manjak suradnje i jedinstva, jer sve te male stranke nisu u stanju same donijeti bitnije promjene. Također jedan od problema, koji djelomično i jest zadužen za razjedinjenost, je taj što su određene stranke i same često mijenjale svoje stavove s regionalizma prema separatizmu i tako u krug.

Za razliku od sjevernih talijanskih separatističkih pokreta koji su većinom euroskeptični, sardinijski su još od 1980-ih bili usmjereni prema Europskoj uniji, točnije prema pokretu koji je tada nastao diljem EU, a to je bio takozvani koncept „Europa regija“. To je bio pokret prisutan diljem Europe, koji se zalagao za prava regija na samoodređenje unutar Europske unije, jer unutar same Unije države polako gube svoj utjecaj (Hepburn, 2016). Ciljevi regija su bili raznoliki te su varirali od izvlačenja sredstava iz fondova EU, do želje za federalizacijom i odcjepljenjem od matičnih država (Hepburn, 2010; 2016). Primarni cilj većine njih je bio na ovaj ili onaj način ekonomski ojačati svoju regiju. Nakon uvođenja kohezijske politike Europske unije, Sardinija je uspjela izvući novac iz europskih fondova za regionalni razvoj, što je ekonomski pomoglo Sardiniji, ali ipak nije zadovoljilo želje separatista, jer su mnogi tvrdili kako se tako samo sardinijska ekonomska ovisnost miče iz talijanskih u europske ruke (Hepburn, 2009; 2016). Od 1990-ih polako pada optimizam prema „Europi regija“, jer kako se Europska unija širila prema istoku, tako su regije na Zapadu počele dobivati manje novca iz fonda za koheziju, a i općenito im je padao značaj. Tako je na kraju „propao“ koncept Europe regija te poslije globalne krize brojne regije diljem Europe pa tako i u Italiji počinju provoditi korake prema odcjepljenju od svojih matičnih država (Hepburn, 2016). U Sardiniji je 2012. godine Psd'Az pokušao sprovesti referendum za nezavisnost, ali je taj pokušaj odmah u početku bio osuđen na propast, jer je u Regionalnom vijeću nedostajao jedan glas pri izglasavanju referenduma, odnosno 25 je bilo za, 26 protiv i 6 ih je bilo suzdržano (Hepburn, 2015; 2016).

Prema podacima Regionalnog vijeća Sardinije (n. d.) je vidljivo da na regionalnim izborima u Sardiniji separatističke stranke nisu nikada uživale preveliku podršku birača, barem kad se uspoređi s izbornim rezultatima separatističkih stranaka na Sjeveru. Tijekom 1980-ih je Psd'Az imao podršku od 12,5 do 13,8 posto. Zatim im tijekom 1990-ih kada dolazi do ublažavanja retorike i kada SN dolazi „na scenu“, podrška pada. U tom razdoblju SN kao jedina veća separatistička stranka ima samo 1,8 do 2,8 posto podrške. Na ovogodišnjim izborima Psd'Az i PdS zajedno imaju 13,6 % glasova. S druge strane, kada se analiziraju ankete, dobiva se malo drugačija slika. Prema anketi Sveučilišta u Cagliariju u suradnji sa Sveučilištem u Edinburgu, čak 41 % ispitanika se izjasnilo da podržavaju nezavisnost Sardinije (Hepburn, 2014). Kao što je ranije rečeno, jedan od problema sardinijskih separatističkih pokreta je taj što im nedostaje jedinstvo, kao i jasni politički ciljevi. Sardinijski je separatizam lošije organiziran od onih na sjeveru Italije.

Tab. 2. Udio glasova sardinijskih separatističkih stranaka na regionalnim izborima od 1979 do 2019. godine

	1979.	1984.	1989.	1994.	1999.	2004.	2009.	2014.	2019.
Partito Sardo d'Azione (Psd'Az)	3,3	13,8	12,5	5,1	4,5	3,9	4,3	4,7	9,9
Sardignia Natzione (SN)	-	-	-	2,8	1,8	0,4	0,4	-	-
Indipendentzia Repubrica de Sardigna (IRS)	-	-	-	-	-	0,7	2,1	0,8	-
Progetu Repùblica de Sardigna (ProgRes)	-	-	-	-	-	-	-	2,8	-
Fronte Indipendentista Unidu (FIU)	-	-	-	-	-	-	-	0,7	-
Partito dei Sardi (PdS)	-	-	-	-	-	-	-	-	3,7

Izvor: *Dati Consiglieri, Uffici di presidenza, Giunte refionali dal 1949, n. d.*

6. ZAKLJUČAK

Separatizam je pojava prisutna u većini europskih država pa tako i u Italiji. Završetkom Hladnog rata, koji je četiri desetljeća polarizirao cijeli svijet od lokalne do globalne razine između komunizma i kapitalizma, dolazi do razvoja dinamičnije političke scene, u kojoj se uspijevaju progurati i separatisti, kao i desni populist, s kojima većina separatističkih skupina dijeli političke stavove. U Italiji stanje nije bilo ništa drugačije, što je vidljivo kroz ovaj rad, gdje su se analizirale talijanske regije s najvećim separatističkim težnjama. Kod svih regija, izuzev Sardinije, vidljivo je da glavni pokretač separatističkih težnji čini ekonomska situacija, odnosno situacija u kojoj stanovnici neke regije smatraju da oni daju više novca državi nego što im se vraća. Također je vidljivo da su separatističke težnje najveće u kriznim situacijama kada se ekonomsko iskorištavanje regija više osjeti. Desni populizam je primaran kod svih analiziranih regija, osim Sardinije, a njegove karakteristike su nacionalizam, euroskeptičnost, protivljenje imigraciji, protivljenje porezima itd. Iako sve analizirane talijanske regije, izuzev Padanije koja je nastala kao koncept tek krajem 1980-ih, imaju zaseban identitet, kulturu, jezik i povijest, može se zaključiti da su separatistima ekonomski čimbenici ipak važniji, jer je uostalom riječ o ekonomski najrazvijenijim regijama Italije, a želja za odcjepljenjem (izuzev Sardinije) prati razinu ekonomske moći. Sardinija se ovdje izdvaja kao zaseban fenomen iz više razloga. Na Sardiniji je većina separatista politički lijevo orijentirana, zbog neslaganja stranaka im nedostaje jedinstvo, što u konačnici loše utječe na izborne rezultate te je za razliku od ostalih regija ovdje u pitanju jedna od najsiromašnijih talijanskih regija. Još je drugačije kod Sardinije to što su njeni separatisti proeuropski orijentirani te su bili dio neuspjelog projekta „Europe regija“. Ono po čemu se talijanski separatistički pokreti još razlikuju od drugih europskih, pogotovo istočnoeuropskih je manjak militantnih skupina, iako ih je i ovdje bilo kroz određena vremenska razdoblja. Budući da su separatisti uglavnom nenasilni, središnje vlasti također ne koriste silu u suprotstavljanju, već svaki pokušaj narušavanja talijanskog jedinstva rješavaju sudskim putem, jer je odcjepljenje regija protuustavno. Iako se za sada Italija nije našla u nekim većim problemima zbog separatizma, pitanje je hoće li se takav trend relativne stabilnosti nastaviti i kroz budućnost, ako uzmemo u obzir da primjerice u Venetu više od polovine stanovništva podržava nezavisnost, što je veća podrška nego u nekim drugim europskim regijama čiji separatizam zauzima veći medijski prostor. Italija bi se posebno mogla naći u opasnosti u slučaju novih ekonomskih kriza, jer od krize do krize separatisti skupljaju sve veću podršku. Kao primarne razloge separatističkih težnji svi navode korumpiranost, centralizaciju i klijentelizam središnjih vlasti, uz zasebnu kulturu, povijest i jezik, dok je zajedničko

neuspješnosti talijanskih separatističkih pokreta često mijenjanje retorike glavnih političkih stranaka između separatizma i regionalizma, što birače često ostavlja skeptičnima oko kredibiliteta stranaka koje bi trebale predstavljati njihove političke stavove, što je vidljivo kroz rezultate izbora. U konačnici se može zaključiti da su separatistički pokreti u Italiji rezultat društvenoekonomske nestabilnosti u državi, za koje se može reći da ona traje još od samog nastanka talijanske nacije u 19-tom stoljeću, ali je u zadnjih tridesetak godina zaprimila do sad neviđene razmjere. Iako trenutno nemaju većeg uspjeha, imaju veliku podršku među stanovništvom svojih regija te je pitanje vremena kada će eskalirati separatistička kriza kakvu možemo vidjeti u nekim drugim europskim državama.

7. LITERATURA I IZVORI

- Albertazzi, D., Giovannini, A., Seddone, A., 2018: 'No regionalism please, we are *Leghists!*' The transformation of the Italian Lega Nord under the leadership of Matteo Salvini, *Regional & Federal Studies* 28 (5), 645 – 671, DOI: 10.1080/13597566.2018.1512977.
- Andall, J., 2009: The Northern League's Victory: Immigration and Citizenship in the Veneto Region, in: *Italian Politics* (eds: Bull, A., C. & Baldini, G.), Oxford, Berghan, 238 – 254.
- Anderson, A., B., 2018: Overview: the Diversity and Complexity of Separatist Movements in Europe, *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe* 17 (3), 4 – 44.
- Arban, E., The *referenda* for more autonomy in Veneto and Lombardia: constitutional and comparative perspectives, *Perspectives on Federalism* 10 (1), 242 – 267, DOI: 10.2478/pof-2018-0012.
- Archivio storico delle elezioni*, Ministero dell'Interno, n. d.,
<https://elezionistorico.interno.gov.it/index.php?tpel=C> (22.08.2019.)
- Avanza, M., 2003: Une histoire pour la Padanie. La Ligue Nord et l'usage politique du passé, *Annales. Histoire, Sciences, Sociales* 1, 85 – 107.
- Biorcio, R., 1991: The Rebirth of Populism in France and Italy, *Telos* 90, 43 – 56.
- Biorcio, R., Vitale, T., 2011: Culture, Values and Social Basis of Northern Italian Centrifugal Regionalism. A Contextual Political Analysis of the Lega Nord, in: *Contemporary Centrifugal Regionalism: Comparing Flanders and Northern Italy* (ed: Huysseune, M.), Royal Flemish Academy of Belgium for Science and the Arts Press, Brussel, 171 – 199, HAL: hal-01044408.
- Buchanan, A., 1991: *Secession*, Westview Press, San Francisco.
- Bull, A., C., 2014: Venice separatist vote – all is not as it might have seemed, https://www.researchgate.net/publication/261881310_Venice_separatist_vote_-_all_is_not_as_it_might_have_seemed (23.08.2019.)
- Calavita, K., 2005: *Immigrants at the margins: Law, Race, and Exclusion in Southern Europe*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Campomori, F., Caponio, T., 2013: Competing frames of immigrants integration in the EU: geographies of social inclusion in Italian regions, *Policy Studies* 34 (2), 162 – 179, DOI: 10.1080/01442872.2013.767586.
- Cantaro, A., 1990: *La modernizzazione neoliberale*, Franco Angeli, Milano.

Dati Consiglieri, Uffici di presidenza, Giunte regionali dal 1949, Consiglio regionale della Sardegna, n. d., <http://www.consregsardegna.it/Manuale%20consiliare/ManTomoII.asp> (31.08.2019.)

De Winter, L., 1998: *A Comparative Analysis of the Electoral, Office and Policy Success of the Ethnoregionalist Parties. Regionalist Parties in Western Europe*, Routledge. London; New York.

Di Bonaventura, F., 2016: Italy and Lega Nord: Stories of Communities, National (Dis)Integration and Spaces of (Restricted) Citizenship, *Società Mutamento Politica* 7 (13), 289 – 307, DOI: 10.13128/SMP-18288.

Diamanti, I., 1997: Un paese malato di sindrome elettorale, *Il Sole – 24 Ore*.

Diamanti, I., 2014a: L'indipendenza del Veneto non è uno scherzo Boccato lo Stato centrale, no alla politica locale, *la Repubblica*, 24 March, https://www.repubblica.it/politica/2014/03/24/news/l_indipendenza_del_veneto_non_uno_scherzo_boccato_lo_stato_centrale_no_alla_politica_locale-81734444/ (28.08.2019.)

Diamanti, I., 2014b: Separatisti d'Italia, uno su tre favorevole all'addio a Roma, *la Repubblica* 10 November, https://www.repubblica.it/politica/2014/11/10/news/separatisti_ditalia_uno_su_tre_favorevole_alladdio_a_roma-100173612/ (28.08.2019.)

Elezioni provinciali 2003 / Landtagswahlen 2003 / Lites provinciales 2003, <http://www.retecivica.bz.it> (05.09.2019.)

Elezioni provinciali 2008 / Landtagswahlen 2008, <http://www.retecivica.bz.it> (05.09.2019.)

Elezioni provinciali 2013 / Landtagswahlen 2013 / Lites provinciales 2013, <http://www.retecivica.bz.it> (05.09.2019.)

Elezioni provinciali 2018 / Landtagswahlen 2018 / Lites provinciales 2018 / 2018 Provincial Elections, <http://www.retecivica.bz.it> (05.09.2019.)

Elezioni regionali e provinciali '98, <http://www.retecivica.bz.it> (05.09.2019.)

Eva, F., 1997: The unlikely independence of Northern Italy, *GeoJournal* 43, 61 – 75.

Fasone, C., 2015: 'Italian-style' secession and the semi-indifference of national politics, <http://verfassungsblog.de/italian-style-secession-and-the-semi-indifference-of-national-politics/> (25.08.2019.)

Giannangeli, M., 2012: Venice calls for freedom. *Express*, 21 October, <https://www.express.co.uk/news/world/353341/Venice-calls-for-freedom> (26.08.2019.)

Gardani, L., 1997: "Tutti a casa": la globalizzazione vista dalla Padania, *liMes* 1, 309 – 314.

Gross domestic product (GDP) at current market prices by NUTS 2 regions, ec.europa.eu (04.09.2019.)

Hepburn, E., 2009: Explaining Failure: the Highs and Lows of Sardinian Nationalism, *Regional and Federal Studies* 19 (4-5), 595 – 618, DOI: 10.1080/13597560903310378.

Hepburn, E., 2010: *Using Europe: territorial party strategies in a multi-level system*, Manchester University Press, Manchester.

Hepburn, E., 2014a: The ‘domino effect’ from Scotland’s referendum is increasing demands for independence in Italian regions, <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2014/09/09/the-domino-effect-from-scotlands-referendum-is-increasing-demands-for-independence-in-italian-regions/> (23.08.2019.)

Hepburn, E., 2014b: What next for independence movements in Europe?, <https://www.opendemocracy.net/en/can-europe-make-it/what-next-for-independence-movements-in-europe/> (31.08.2019.)

Hepburn, E., 2015: The Push for Independence in the Italian Regions: comparing Veneto and Sardinia, DOI: 10.13140/RG.2.1.2683.2808, paper presented at: *Sovereignty Formulas between Autonomy and Independence: Towards a Reconfiguration of Europe?*, University of Liverpool, 14 – 15 May 2015.

Hepburn, E., 2016: Cohesion Policy and Regional Mobilization, in: *Handbook on Cohesion Policy in the EU* (eds.: Piattoni, S. & Polverari, L.), 13, Edward Elgar, DOI: 20.500.11820/5dab90c5-e406-4bb0-9596-8260cd0c0051.

Il mattino, 2013: IL SONDAGGIO / Quasi 6 su 10 per l’indipendenza del Veneto, *il mattino*, 9 January, <https://mattinopadova.gelocal.it/regione/2013/01/09/news/il-sondaggio-quasi-6-su-10-per-l-indipendenza-del-veneto-1.6320686> (28.08.2019.)

La Repubblica, 2012: Scandalo Lega, Bossi si dimette Maroni fischiato: “Bacio di Giuda”. *la Repubblica*, 5 April, https://www.repubblica.it/politica/2012/04/05/news/contenuto_cassaforte_belsito-32791058/ (23.08.2019.)

La Repubblica, 2017: Spese personali con i soldi della Lega: 2 anni e 3 mesi a Umberto Bossi. Condannati anche il figlio Renzo e Belsito. *la Repubblica*, 10 July, https://milano.repubblica.it/cronaca/2017/07/10/news/spese_personali_con_i_soldi_della_lega_condannato_bossi-170459070/ (23.08.2019.)

Lega Nord, 1996: Dichiarazione di indipendenza e sovranità della Padania.

Meadwell, A, 1991: Rational Choice Approach to Political Regionalism, *Comparative Politics* 23 (4), 401 – 421.

- Mingione, E., 1991: *Fragmented Societies. A Sociology of Economic Life beyond the Market Paradigm*, Basil Blackwell, Oxford.
- Nationalia, 2013: South Tyrol heading to unofficial independence referendum in autumn. *Nationalia*, 3 July, <https://www.nationalia.info/new/9915/south-tyrol-heading-to-unofficial-independence-referendum-in-autumn> (31.08.2019.)
- Pace, E., 1999: Padania resurrected or, how to invent an ethnic identity in a land with a thousand bell towers, in: *Cultural Identities and Ethnic Minorities in Europe* (ur: Turton, D., Ferreras, J. G.), Universidad de Deusto, Bilbao, 63 – 70.
- Pavković, A., 2013: Otcepljenje, nasilje i državni razlog, *Političke perspektive* 3 (2), 7 – 22.
- Perrino, S., 2013: Veneto out of Italy? Dialect, Migration, and Transnational Identity, *Applied Linguistics* 34 (5), 574 – 591, DOI: 10.1093/applin/amt027.
- Romano, L., Scabello, P., 1975: *C'era una volta la DC*, Savelli, Roma.
- Rösch, G., 2000: The Serrata of the Great Council and Venetian Society, 1286-1323. In: *Venice Reconsidered* (eds: Mertin, J. & Romano, D.), The John Hopkins University Press, Baltimore, 67 – 88.
- Savanović, A., 2018: 'Venegzit' - Venecijanski secesionistički pokret / 'Venexit': Venice secession movement, *Politeia* 15, 32 – 49, DOI: 10.5937/politeia0-17377.
- South Tyrol in figures*, Provincial Statistics Institute / Landesinstitut für Statistik / Istituto provinciale di statistica, Bozen / Bolzano, 2016.
- Squires, N., 2014: President of Veneto joins campaign for Venetian independence from Italy. *The Telegraph*, 19 March, <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/italy/10708733/President-of-Veneto-joins-campaign-for-Venetian-independence-from-Italy.html> (25.08.2019.)
- Trigilia, C., 1994: “Nord e Sud: se il Belpaese si spezza”, *liMes* 4, 81 – 94.
- Vladimirovich Baranov, A., Andreevna Ermolenko, O., Vitalievna Kostenko, Y., Andreievich Penitsyn, Y., Viktorovich Skorobogatov, V., 2016: Separatist Movements in Italy (1991–2016): Main Factors and Development Tendencies, *Indian Journal of Science and Technology* 9 (14), 1 – 7, DOI: 10.17485/ijst/2016/v9i14/91072.